

studia
NAD RODZINĄ
(50) 2018 / Rok XXII

kwartalnik **5** (numer specjalny)

**PROFESJONALIZACJA USŁUG ASYSTENCKICH
I OPIEKUŃCZYCH DLA OSÓB NIESAMODZIELNYCH –
NOWE STANDARDY KSZTAŁCENIA I OPIEKI**

redaktorzy tematyczni:

Agnieszka Regulska, Andrzej J. Najda

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa 2018

UNIwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego Wydział Studiów nad Rodziną

Rada Naukowa:

prof. dr hab. Arndt Büssing – Universität Witten/Herdecke, Niemcy; prof. Th dr Ladislav Csontos SI, PhD – Trnavska Univerzita, Słowacja; prof. dr hab. Detlev Dormeyer – Technische Universität, Dortmund, Niemcy; prof. dr hab. Markus Eham – Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt, Niemcy; prof. dr hab. Boguslavas Gruzevskis – Uniwersytet Wileński, Litwa; ks. prof. dr hab. Richard Hartmann – Theologische Fakultät, Fulda, Niemcy; prof. dr hab. Stephan Kampowski – Pontificio Instituto Giovanni Paolo II, Rzym, Włochy; prof. dr hab. Uto Meier – Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt, Niemcy; ks. prof. dr hab. Christoph Gregor Müller – Theologische Fakultät, Fulda, Niemcy; ks. prof. dr hab. Mieczysław Ozorowski – UKSW, Warszawa, Polska; ks. prof. dr hab. Cornelius Roth – Theologische Fakultät, Fulda, Niemcy; ks. prof. dr hab. Kazimierz Rynkiewicz – Ludwig Maximilian Universität Monachium, Niemcy; prof. dr Horst Seidl – Universität Wien, Austria; ks. prof. dr hab. Adam Skreczko – UKSW, Warszawa, Polska; prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD – Trnavska Univerzita, Słowacja; ks. prof. UKSW dr hab. Stanisław Biały – UKSW, Warszawa, Polska; ks. prof. UKSW dr hab. Andrzej Najda – UKSW, Warszawa, Polska; ks. prof. UKSW dr hab. Stanisław Strękowski – UKSW, Warszawa, Polska; dr Agnieszka Regulska – UKSW, Warszawa, Polska; Ph. dr Martin Šarkan PhD – Trnavska Univerzita, Słowacja

Zespół redakcyjny:

ks. dr hab. Andrzej Jacek Najda, prof. UKSW (redaktor naczelny)
dr Agnieszka Regulska (z-ca redaktora naczelnego)
dr Anna Czyżkowska (sekretarz)

ks. dr Dariusz Tułowiecki (sekretarz, redaktor statystyczny)
ks. dr Wojciech Kućko (redaktor techniczny)

dr Małgorzata Frąckiewicz (redaktor języka polskiego)
mgr Mirosława Majdan (redaktor językowy – angielski)
prof. dr Kathrin Maier (redaktor językowy – niemiecki)

mgr Danuta Antoszewicz-Wojtaszek (redaktor językowy – francuski, włoski)

Adres redakcji:

Wydział Studiów nad Rodziną, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ul. Wóycickiego 1/3, bud. 23, pok. 208, 01-938 Warszawa
tel.: +48 22 561 90 47, e-mail: snr@uksw.edu.pl
<http://www.snr.wsr.uksw.edu.pl>

ISSN 1429-2416

Skład i łamanie: Maciej Faliński

Druk i oprawa:
volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Ks. Witolda 7-9, 71-063 Szczecin

SPIS TREŚCI

Wstęp / 7

Agnieszka Regulska, Andrzej J. Najda

ARTYKUŁY NAUKOWE: PROFESJONALIZACJA USŁUG ASYSTENCKICH I OPIEKUŃCZYCH DLA OSÓB NIESAMODZIELNYCH – NOWE STANDARDY KSZTAŁCENIA I OPIEKI

Konstytucyjne podstawy ochrony osób niesamodzielnych / 13

Aleksandra SYRYT

**Analiza socjo-ekonomiczna systemu wsparcia osób starszych
oraz potrzeb w zakresie opieki długoterminowej we Włoszech** / 33

Sławomir H. ZARĘBA, Marcin ZARZECKI

Seniorzy i starzenie się w polskiej polityce rodzinnej / 51

Małgorzata SZYSZKA

**Demograficzne uwarunkowania zapotrzebowania na usługi
asystenckie i opiekuńcze wśród osób starszych w Polsce** / 73

Marta LUTY-MICHALAK

**Indywidualne właściwości percepcji czasu u osób starszych
z perspektywy badań własnych** / 89

Justyna KURTYKA-CHAŁAS

**Wybrane potrzeby edukacji terapeutycznej osób
z demencją starczą oraz ich rodzin** / 103

Anna MIRCZAK

Samotność seniorów a rodzina. Wyzwania dla opieki profesjonalnej / 115

Ewa SOSNOWSKA-BIELICZ, Joanna WRÓTNIK

**Hilfe für ältere Menschen im rahmen der Sozialarbeit in Polen
(Pomoc dla osób starszych w ramach pracy socjalnej w Polsce)** / 133

Józef MLYŃSKI

Zakończenie / 147

CONTENTS – ENGLISH SUMMARIES

Introduction / 7

Agnieszka Regulska, Andrzej J. Najda

SCIENTIFIC ARTICLES:

PROFESSIONALIZATION OF ASSISTANT AND CARE SERVICES FOR DEPENDENT PEOPLE – NEW STANDARDS OF EDUCATION AND CARE

Constitutional grounds for the protection of dependent people / 13

Aleksandra SYRYT

**Socio-economic analysis of the support system for the elderly
and the need for long-term care in Italy** / 33

Sławomir H. ZARĘBA, Marcin ZARZECKI

Seniors and aging in Polish family policy / 51

Małgorzata SZYSZKA

**Demographic determinants of the demand for assistant and care services
among the elderly in Poland** / 73

Marta LUTY-MICHALAK

**Individual attributes of time perception in the elderly
from the perspective of own research** / 89

Justyna KURTYKA-CHAŁAS

**Selected therapeutic education needs of people
with dementia and their families** / 103

Anna MIRCZAK

**Family and the loneliness of seniors.
Challenges for professional care** / 115

Ewa SOSNOWSKA-BIELICZ, Joanna WRÓTNIAK

**Support for the elderly as part of social work in Poland
(Pomoc dla osób starszych w ramach pracy socjalnej w Polsce)** / 133

Józef MŁYŃSKI

Conclusion / 147

WSTĘP

Prezentowany numer specjalny „Studiów nad Rodziną” związany jest z realizowanym w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 projektem pt. „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielnych – nowe standardy kształcenia i opieki”. Liderem projektu jest Instytut Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie, zaś partnerami Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Wydział Studiów Nad Rodziną) oraz Stowarzyszenie „Niepełnosprawni dla Środowiska EKON” w Warszawie. Projekt współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (POWR. 02.08.00-00-0018/17-00) i realizowany jest w okresie od 1 lipca 2017 roku do 30 czerwca 2019 roku.

Celem głównym podejmowanych w ramach projektu działań jest profesjonalizacja opieki nad osobami starszymi o różnym stopniu niesamodzielności w ich miejscu zamieszkania. W założeniach realizacja podjętych zadań ma przyczynić się do skuteczniejszej interwencji, większej efektywności, spójności i skoordynowania rozwiązań, dzięki¹:

- opracowaniu standardów kształcenia w usługach asystenckich i opiekuńczych świadczonych na rzecz osób starszych o różnym stopniu niesamodzielności,
- wypracowaniu standardów usług asystenckich, opiekuńczych i teleopieki;
- wypracowaniu jednolitego systemu oceny niesamodzielności, przez stworzenie jednolitej definicji osoby niesamodzielnej oraz stopni niesamodzielności,
- możliwości porównywania rezultatów prowadzonych działań opiekuńczych i asystenckich (analizy porównawczej) między gminami, w których przeprowadzono pilotaż, a innymi gminami,

¹ Założenia projektu pt. „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielnych – nowe standardy kształcenia i opieki” przedstawiono na postawie informacji zawartych na stronie: <http://www.aio.uksw.edu.pl/pl/node/419> (dostęp 12 października 2018 roku).

- możliwości oceny usług asystenckich i opiekuńczych świadczonych w gminach, jak również możliwość długoterminowego planowania form wsparcia dla osób starszych o różnym stopniu niesamodzielności.

W podejściu realizatorów projektu standardy jakości usług opiekuńczych, asystenckich i teleopieki zostały dostosowane do potrzeb osób o różnych stopniach niesamodzielności ocenianych z wykorzystaniem Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF). W związku z tym zespół ekspertów określił trzy stopnie niesamodzielności w oparciu o klasyfikację ICF: stopień I - osoba o umiarkowanej zależności, wymagająca wsparcia w niektórych codziennych aktywnościach; stopień II – osoba o znacznej zależności, wymagająca wsparcia w większości codziennych aktywności; stopień III – osoba całkowicie zależna wymagająca wsparcia we wszystkich codziennych aktywnościach².

W założeniach twórców i realizatorów projektu standaryzacja jakości usług oraz stworzenie podstaw do wprowadzenia jednolitego systemu oceny niesamodzielności osób starszych pozwolą na wypracowanie propozycji założeń do projektów regulacji prawnych w przedmiotowym zakresie, które umożliwią implementację wypracowanych standardów oraz pozwolą na optymalne dostosowanie oferty usług opiekuńczych, asystenckich i teleopieki do zróżnicowanych potrzeb niesamodzielnych osób starszych w ich miejscu zamieszkania, a tym samym pozwolą na ograniczenie nierówności w standardach usług. Podejmowane działania mają przyczynić się do podniesienia jakości życia niesamodzielnych osób starszych i ich opiekunów, a pośrednio wpływać pozytywnie na poziom spójności społecznej. Opracowanie standardów kształcenia w zakresie usług asystenckich i opiekuńczych, przeprowadzenie szkolenia, a następnie pilotażowe wdrożenie i przetestowanie standardów tych usług, w istotny sposób przyczyni się do zwiększenia wiedzy i umiejętności potencjalnych opiekunów i asystentów. Pilotażowe wdrożenie nowoczesnych technologii do opieki nad osobami starszymi (teleopieka) pozwoli zidentyfikować bariery upowszechniania ich stosowania w gospodarstwach domowych z niesamodzielnymi seniorami. Umożliwi to późniejsze wdrożenie wypracowanych standardów i metod kształcenia przez podmioty świadczące te usługi na terenie kolejnych gmin, pozwoli na ocenę świadczonych usług, stworzy możliwość długoterminowego planowania form wsparcia dla osób starszych o różnym stopniu niesamodzielności. Profesjonalizacja opieki nad niesamodzielnymi osobami starszymi przyczynia się do skuteczniejszej realizacji interwencji, eliminacji przypadków dyskryminacji seniorów ze względu na niepełnosprawność oraz wyrównywanie ich szans życiowych³.

² Tamże.

³ Tamże.

Problemy osób starszych i niesamodzielnych stanowią przedmiot zainteresowania różnych dyscyplin naukowych, dlatego analizy tematu głównego i konstrukcja merytoryczna niniejszego numeru „Studiów nad Rodziną” zostaną przedstawione w perspektywie interdyscyplinarnej (nauki prawne, nauki socjologiczne, pedagogika, psychologia, nauki medyczne). Okres starości i trudności w samodzielnym funkcjonowaniu, będące uzasadnieniem konieczności działań pomocowych, asystenckich i opiekuńczych, mogą dotyczyć wielu obszarów życia osoby niesamodzielnej i jej rodziny, co wskazuje na potrzebę zróżnicowanego podejścia w działaniach wspierających. Struktura numeru opiera się na ośmiu artykułach naukowych tworzących interdyscyplinarną płaszczyznę analizy głównej problematyki.

Całość zbioru otwiera artykuł z zakresu nauk prawnych autorstwa Aleksandry Syryt pt. „Konstytucyjne podstawy ochrony osób niesamodzielnych”. Autorka wychodząc z założenia, że wokół problemów dotyczących osób niesamodzielnych skupiają się różnego rodzaju rozwiązania prawne określające uprawnienia dla danej osoby, a także obowiązki podmiotów prawa prywatnego oraz organów władzy publicznej, zwraca uwagę na potrzebę analizy statusu osoby niesamodzielnej w kontekście Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Akt ten wyznacza pozycję jednostki w państwie i określa ramy ochrony, którą władze publiczne muszą jej zapewnić.

Wybrane aspekty systemu wsparcia osób starszych oraz potrzeb w zakresie opieki długoterminowej we Włoszech jako modelowego przykładu funkcjonowania wielowymiarowego rozwiązania sektora finansów publicznych zaprezentowane zostały przez Sławomira H. Zarębę i Marcina Zarzeckiego w artykule pt. „Analiza socjo-ekonomiczna systemu wsparcia osób starszych oraz potrzeb w zakresie opieki długoterminowej we Włoszech”. Przeprowadzone przez Autorów studium systemu wsparcia osób starszych we Włoszech pozwoliło na uzyskanie danych umożliwiających przeprowadzenie analizy rynku usług opiekuńczych świadczonych w trybie publicznym i komercyjnym, optymalizacji nadzoru i planowania wizyt związanych ze świadczonymi usługami, dostępu do danych instytucjonalnych oraz narzędzi analitycznych wspomagających procesy zwiększania efektywności organizacji usług opiekuńczych, analizy kosztów systemu usług opiekuńczych, systemu orzecznictwa i wdrażania klasyfikacji ICF.

Z kolei Małgorzata Szyszka w swoim artykule pt. „Seniorzy i starzenie się w polskiej polityce rodzinnej” analizuje zagadnienie starzenia się społeczeństwa oraz ukazuje portret polskiego seniora. Dokonuje również analizy tych kategorii problemów seniorów, które stanowią współczesne wyzwanie dla polityki społecznej i rodzinnej. W tym kontekście odwołuje się do różnych instrumentów polityki rodzinnej mających na celu wsparcie i aktywizację seniorów.

Natomiast w artykule Marty Luty-Michalak pt. „Demograficzne uwarunkowania zapotrzebowania na usługi asystenckie i opiekuńcze wśród osób starszych w Polsce” podjęte zostały analizy wybranych demograficznych uwarunkowań procesu starzenia się społeczeństwa polskiego. Autorka weryfikuje hipotezę o zmniejszających się możliwościach sprawowania opieki nad osobami starszymi przez członków najbliższej rodziny w świetle postępującego procesu starzenia się społeczeństwa polskiego w perspektywie czasowej do 2080 roku. Proces ten implikuje wiele wyzwań, w tym także konieczność zapewnienia opieki niesamodzielnym osobom starszym.

W dalszej kolejności ukazany został w psychologicznej perspektywie problem związany z sytuacją osób starszych, jakim jest poszukiwanie powiązań pomiędzy percepcją czasu w kategoriach metafor a postawami życiowymi. Justyna Kurtyka-Chałas w artykule pt. „Indywidualne właściwości percepcji czasu u osób starszych z perspektywy badań własnych” przedstawia wyniki przeprowadzonych przez siebie badań, które wskazują na istnienie istotnych powiązań pomiędzy wybranymi postawami życiowymi a percepcją czasu u osób starszych.

Przedstawienie problemów, które należy uwzględnić w toku edukacji terapeutycznej pacjentów z demencją starczą i ich rodzin, podjęte zostało przez Annę Mirczak w artykule pt. „Wybrane potrzeby edukacji terapeutycznej osób z demencją starczą oraz ich rodzin” ukazującym medyczne aspekty analizowanych zagadnień. Demencja jest nieuleczalną chorobą przewlekłą, zaliczaną do współczesnych problemów geriatrycznych. Wywołuje szereg negatywnych konsekwencji fizycznych, psychicznych i społecznych. Jako choroba postępująca, może doprowadzić do całkowitej niepełnosprawności chorego, a co za tym idzie konieczności sprawowania całodobowej opieki przez osoby drugie. Autorka zwraca uwagę, iż opiekunami osób chorujących na demencję są przede wszystkim członkowie najbliższej rodziny, w związku z tym pojawia się konieczność edukacji terapeutycznej tych osób. Ponadto sama osoba chora na drodze edukacji terapeutycznej powinna zostać wyposażona w wiedzę i umiejętności niezbędne do skutecznego samzarządzania własną chorobą.

Ewa Sosnowska-Bielicz i Joanna Wrótniak w artykule „Samotność seniorów a rodzina. Wyzwania dla opieki profesjonalnej” podejmują problematykę samotności osób starszych i związanych z tym wyzwań dla opieki profesjonalnej. Zakończenie aktywności zawodowej, zmiana pozycji i ról w rodzinie, zmniejszanie się sieci towarzyskiej i ograniczanie kontaktów społecznych, wdowieństwo, to wybrane czynniki posiadające wpływ na przeżywanie osamotnienia w tym okresie życia. Autorki poddały analizie wybrane przyczyny samotności seniorów, ze zwróceniem uwagi na rolę rodziny jako czynnika zmniejszającego ryzyko odczuwanej samotności. W artykule poruszono również kwestie związane z potrzebą profesjonalnej opieki odpowiadającej na złożone potrzeby osób w podeszłym wieku.

Całość zbioru zamyka artykuł w niemieckiej wersji językowej autorstwa Józefa Młyńskiego pt. „Hilfe für ältere Menschen im rahmen der Sozialarbeit in Polen” (Pomoc dla osób starszych w ramach pracy socjalnej w Polsce). Zaprezentowane zostały w nim główne formy pomocy kierowanej do osób starszych w ramach pracy socjalnej w Polsce, a także rola pracownika socjalnego w zakresie wsparcia seniorów. Autor wyjaśnia zarówno podstawowe zagadnienia teoretyczne, jak również podstawowe instrumenty stosowane w praktyce wspierania tej grupy osób w systemie pomocy społecznej.

Prezentowany numer tematyczny „Studiów nad Rodziną” poświęcony problematyce tworzenia standardów jakości usług asystenckich i opiekuńczych oraz standardów kształcenia nie jest związany z promocją projektu, ani realizacją działań świadomościowych w tym zakresie. Wydanie numeru specjalnego czasopisma wynika z konieczności szerokich konsultacji środowiskowych związanych z podejmowanymi działaniami, które uzupełniają pozostałe aktywności projektowe. Jak już zostało zasygnalizowane, trudności w samodzielnym funkcjonowaniu osób starszych, będące uzasadnieniem konieczności działań asystenckich i opiekuńczych, mogą dotyczyć wielu obszarów życia osoby niesamodzielnej i jej rodziny, co wskazuje na potrzebę wieloaspektowego i kompleksowego podejścia w działaniach wspierających. Oddając do rąk Czytelników niniejszy numer czasopisma pt. „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielných – nowe standardy kształcenia i opieki” wyrażamy nadzieję, iż uwzględniona interdyscyplinarna płaszczyzna analizy głównej problematyki pozwoliła na zwrócenie uwagi na potrzebę zróżnicowanego podejścia w działaniach wspierających na rzecz osób starszych i niesamodzielných.

Redaktorzy tematyczni:
*Agnieszka Regulska**
*Andrzej J. Najda**

* **Agnieszka Regulska** – dr n. hum. w zakresie pedagogiki, kierownik Katedry Pedagogiki Rodziny, Wydział Studiów nad Rodziną, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Pełnomocnik Rektora UKSW ds. osób z niepełnosprawnością, ekspert ds. osób z niepełnosprawnością w projekcie pt. „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielných – nowe standardy kształcenia i opieki”, współfinansowanym przez Unię Europejską (nr projektu POWR. 02.08.00-00-0018/17-00).

* **Andrzej J. Najda** – dr hab. prof. UKSW, prodziekan Wydziału Studiów nad Rodziną, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ekspert ds. efektów kształcenia w projekcie pt. „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielných – nowe standardy kształcenia i opieki”, współfinansowanym przez Unię Europejską (nr projektu POWR. 02.08.00-00-0018/17-00).